

Касьянова Н.В.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри бізнес-аналітики та цифрової економіки,*

Мірошников Д.В.

аспірант

Національний авіаційний університет

ВІЙНА В УКРАЇНІ ЯК ТОЧКА БІФУРКАЦІЇ СВІТОВОЇ БЕЗПЕКИ

В роботі досліджено російсько-українську війну в контексті теорії біфуркації, виділено основні біфуркаційні сценарії процесу розвитку та соціальної зміни системи світової безпеки.

Глобалізація загроз вимагає нових підходів до системи глобального управління. Незважаючи на всі зусилля з реформування старих (ООН, ОБСЄ, НАТО) і формування нових (БРІКС, G-20) інститутів глобального управління, у світі відсутнє регулювання, яке адекватно відповідає поточному стану розвитку, актуальним викликам і загрозам. Ми, як і раніше, живемо в ситуації «кінця історії» 90-х років, коли стара блокова система часів холодної війни відійшла в історію, і у світі залишилися лише євроатлантичні інститути та об'єднання на чолі зі США. Від зміни всієї системи безпекових відносин залежить конфігурація майбутнього світового порядку.

Точка біфуркації – одне з найбільш значущих понять теорії синергетики, науки яка займається питаннями самоорганізації. Це такий період чи момент історії системи, коли вона перетворюється з однієї системної визначеності на іншу. Її якісні характеристики після виходу на точку біфуркації приречені на важливу зміну, що веде до зміни сутності самої системи. Механізм трансформації системи, що працює в такі моменти, пов'язаний із розгалуженням системної траєкторії, який визначається наявністю конкуренції атракторів.

Відповідно до теорії катастроф біфуркація представляється як стрибкоподібна якісна перебудова системи при плавній зміні параметрів. До точки біфуркації система має один шлях розвитку, її поведінка є повністю передбачуваною. Біфуркація представляється як критичне стан системи, момент переходу від порядку до хаосу, період оформлення, виникнення нового порядку, завершальний період розвитку системи в режимі із загостренням, вибір однієї з множини траєкторій бурхливої активності системи.

Потенційно стійкими стають два або кілька (замість одного) нових станів. Вибір між ними визначається випадком, у випадку суспільно-політичного життя – вольовим рішенням. Після здійснення вибору механізми саморегулювання підтримують систему в одному стані (в межах однієї з траєкторій), перехід на іншу траєкторію стає проблемним.

Точка біфуркації – такий період у розвитку системи, коли минулий стійкий, лінійний та передбачуваний шлях розвитку системи стає

неможливим, це точка критичної нестійкості розвитку, в якій система перебудовується, вибирає один із можливих шляхів подальшого розвитку, тобто відбувається певний фазовий перехід.

На підставі уявлень про роль процесів самоорганізації та організації. Перша фаза, добіфуркаційний період або період системної стійкості, коли працюють адаптаційні механізми зміни внутрішньосистемного порядку, коли організаційні впливи сильніші за самоорганізаційні. Вплив організації та самоорганізації на збереження внутрішньої стабільності може змінюватись в залежності від різних причин. Соціальні зміни матимуть локальний характер і не стосуватимуться загальносистемних параметрів. Основні механізми, що реалізують зміни, – це адаптивні механізми негативного зворотного зв'язку.

Друга фаза, біфуркаційний період або період системної нестійкості, коли в точці біфуркації втрачаються організаційні сили, що пригнічуються самоорганізаційними. У міру зростання хаосу або ентропії та наближення до критичного значення збільшується ймовірність попадання системи в зону біфуркаційного перелому. Вихід у точку біфуркації означає перехід до домінування у процесах зміни біфуркаційних, самоорганізаційних механізмів, механізмів позитивного зворотного зв'язку. Система не здатна існувати тепер у колишній якості, тут і починається процес самоорганізації.

Третя фаза, післябіфуркаційний період або період виникнення впорядкованості, коли лад, що виникає, носить самоорганізаційний характер, виникає в результаті спонтанного дрейфу системи до нового атрактивного стану. Спектр можливих атракторів, отже, і спектр можливих нових станів (нових громадських порядків), задається глибинною сутністю системи, а вибір однієї з можливих варіантів пов'язані з випадковою флуктуацією (незначних подій, соціальних дій окремих людей). У міру віддалення від точки біфуркації деякі самоорганізаційні структури починають нарощувати організаційний каркас, з'являються зразки чистої організованості. Атрактивні структури, що задають самоорганізаційний порядок, знайшовши організаційну опору, продовжують існувати доти, поки в силу зовнішніх і внутрішніх змін керуючі параметри, а разом з ними і ентропійні показники знову не досягнуть граничних станів.

Соціум, як і всі інші динамічні системи, знаходяться або в стані керованої нестабільності, або некерованої – в стані хаосу. Стан керованої нестабільності, своєю чергою, підрозділяється на стадію ефективного управління (результатом якого є соціально-економічний прогрес) і неефективного управління (що загрожує соціально-економічною деградацією).

Виділимо основні фази та сутнісні характеристики російсько-української війни як соціально-політичної біфуркації. За допомогою діаграми роздвоєння логістичної карти можна наочно продемонструвати як ми поетапно поринали у фазу хаосу (рис.)

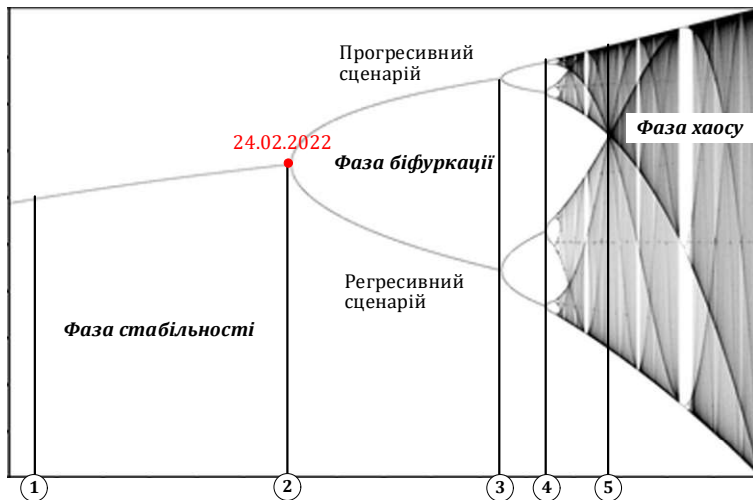

Рис. Фази російсько-української війни як соціально-політичної біфуркації

Відрізок 1-2 (2015-23.02.2022) – фаза відносно стабільного стану системи, яка перебуває у стані керованої нестабільності. Але оскільки мінський процес був неефективним з точки зору захоплення України – градус військових настроїв у росії поступово підвищувався, неухильно наближаючись до критичного рівня напруженості, за яким відбувся «вибух».

Точка 2 (24.02.2022) – роздвоєння логістичної карти на прогресивний (перемога України) та регресійний (поразка) сценарії (перехід у фазу біфуркації). Але при цьому слід зазначити, що критичного рівня напруженості було досягнуто набагато раніше (починаючи з осені 2021 року).

Відрізок 2-3 (лютий-березень 2022) – прогресивний та регресійний сценарії перебували на стадії протистояння, доки війська України не звільнили окуповані території на півночі країни.

Точка 3 – роздвоєння у свідомості світової спільноти, як революційного сценарію (надання України зброї), так і контрреволюційного (переговори та заморожування) конфлікту.

На відрізку 3-4 (весна – зима 2022) точилася боротьба не так між революціонерами (рішучість яких зберігалася на рівні «не дати Україні програти») та контрреволюцією, як між конкурентними атрactorами в обох парах (між прихильниками силових дій та мирних переговорів).

У результаті, лише підготовка «великого наступу» з боку росії та її імперіалістичні амбіції, що наростають, схиляють чашу терезів у бік революційної траєкторії. Пішла зворотна реакція від радикалів-революціонерів (створення танкової коаліції), що надає Україні потенційну можливість перейти до контрнаступу в найближчому майбутньому.

Відрізок 4-5 (весна-літо 2023) – замирення «революціонерів» та «контрреволюціонерів», очікування результатів великого контрнаступу України. І далі ми опинимось у стані того самого хаосу, який визначить майбутнє всієї системи світової безпеки

Є ще один важливий момент, що робить наступ глобальних змін ще більше неминучим – нинішній процес глобальних політичних змін збігся з переходом від індустріального суспільства до постіндустріального: ми знаходимося в точці біфуркації й в технологічному плані. Крім того, якщо враховувати теорію хвилі Кондратьєва, то людська цивілізація зараз перебуває на початку нового циклу, коли низхідна хвиля змінюється висхідною. Світ чекають безпрецедентні зміни та потрясіння.

Завтрашній мир не буде схожий на сьогоднішній. Порівняно з минулим світ за останній рік суттєво зміниться – і не варіант, що на краще бік. Ми знаходимося на порозі глобальних змін, які змінять політичну карту сучасної цивілізації та її економічне становище. Неможливо спрогнозувати, як буде виглядати світ, пройшовши цю біфуркацію, але вже зараз можна з упевненістю сказати, що він буде сильно відрізнятись від сьогоднішнього.

У військовій частині процес біфуркації йде і його результати поки що не очевидні. Щодо гарантій післявоєнної безпеки, то ситуація також залишається дуже складною. Поки що немає конкретної формули, яка б задовольнила всіх. Навіть щодо вступу України до НАТО досі немає консенсусу. Глобально можна уявити два сценарії. Якщо Україна не вступить до НАТО, то це буде велика країна, яка весь свій бюджет вкладатиме у військову сферу, щоб забезпечити власну безпеку. Якщо Україну приймуть до НАТО відразу до закінчення активної фази бойових дій, то це буде реформована країна – принаймні у сфері безпекового сектору – під парасолькою США. У такому разі Україна зможе направити ресурси на соціально-культурну сферу, на економічний розвиток, а не лише на розбудову воєнно-промислового комплексу.

У матеріальному плані другий варіант – привабливіше для України. Але для кремля це поганий сценарій. Росії дуже вигідно, щоб Україна завжди готувалася до бою: легко об'єднати людей проти «спільного ворога», який мешкає поряд з тобою. Але другий варіант може бути менш привабливим і для країн альянсу. Наявність росії як імперіалістичної держави несе потенційну загрозу її сусідам і для країн НАТО дуже привабливою є буферна зона у вигляді мілітаризованої України.

У якості певних варіантів побудови безпекової системи можна розглядати і пошук способів домогтись внутрішньої солідарності та стійкості альянсів і коаліцій. Прикладами яких можуть бути:

вже існуючи в Європі Північноєвропейський оборонний союз, Вишеградська четвірка, Люблінський трикутник, проект Тримор'я;

ініціатива Бориса Джонсона зі створення поза рамками ЄС під егідою Великої Британії нового воєнно-політичного та економічного союзу за участю України, Польщі, країн Балтії та Туреччини;

ідея Емануеля Макрона зі створення «Європейської політичної спільноти» із залученням окрім членів ЄС, усіх країн Західних Балкан, України та Молдови;

коаліції держав, що склалися навколо допомоги Україні в боротьбі з російською агресією (так звані процеси «Рамштайн» і «Копенгаген»).

І який варіант світового порядку буде обраний залежить від дуже великої кількості факторів, багато з яких ще не вималювалися в повному обсязі.

У боротьбі зійшовся Хаос та Порядок. Що найгірше, то це те, що ні США, ні Європа не зможуть нам допомогти розібратися в цій проблемі. Хаос у дії, а це означає, що Україна у боротьбі з цією загрозою може розраховувати лише на себе.

Список використаних джерел:

1. Бевзенко Л.Д. Соціальна самоорганізація. Синергетична парадигма: можливості соціальних інтерпретацій К.: Інститут соціології НАН України, 2002. 437 с.
2. Сунгуровський М. Міжнародне безпекове середовище під час війни в Україні. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/mizhnarodne-bezpekove-seredovyshche-pid-chas-viiny-v-ukraini-lektsiia>